

### Apáczai Csere János személyisége és világnézete.

Az elszakított Erdély területén friss és sokoldalú irodalmi munka folyik. A magukra maradt, magukra utalt írók buzgón igyekeznek a közönség legkülönfélébb érdeklődését kielégíteni. Eredeti szépirodalmi alkotások és régiek új kiadásai, fordítások és tudományos munkák egymás után jelennek meg; az erdélyi irodalom egyre önállóbb és zártabb képet mutat.

„Minerva-Könyvtár“ címen most új vállalat indult meg, melynek célja egyrészt népszerű, összefoglaló tudományos ismertetések, másrészt szépirodalmi művek közlése. Első füzete fekszik előtünk; írója, Tavasz Sándor, a Könyvtár egyik szerkesztője, Apáczai Csere János életét és világnézetét ismerteti benne a háromszázados születési évforduló alkalmából. Sok újat nem mond, de ügyesen foglalja össze első bölcselőnk elveit és lelkes hittel magasztalja érdemeit. Apáczait, kiből először váltak tudatossá a magyar hibák és először támadt óhaj a javításra, kinek lelkét új, merész gondolatok láztadó csirái, testét a tudóvész bacillusai emésztették, elsősorban kultúrhősnek, kultúrfilozófusnak tekinti, működésében az egyetemes kultúrára törekvést hangsúlyozza és a nemes értelemben vett felvilágosodás előszelét érzi. Figyelemreméltó megállapítása, hogy Apáczai világnézetét jótékonyan befolyásolta presbiteriánizmusa; haladó törekvéseinek ez lendületet adott és megóvta őt a szélsőséges túlzásoktól.

Itt említjük meg, hogy a sárospataki kollégium sikerült ünnepélylél áldozott a nagy praecceptor emlékének és az ott elhangzott szép beszédek (Marton János bevezető, Rác Lajos ünnepi beszéde), füzetalkában, nyomtatásban is megjelentek. H. G.

**Sajó Sándor: Muzikaszó.** 1917-ben sokszor olvashattuk és hallhattuk, hogy Arany megdöntötte azt az állítást, mintha a pedagógus-talantum a művészivel nem párosulhatna. Nem is értenők, hogy az, aki napjának nagy részét a nevelés és oktatás lélekemelő, noha robotszerű, örlő munkájának áldozza, miért ne élheszen az est csendes óráiban a Múzsák

édes társaságában, ha tud, és ha felavatta erre a természet. Vajjon miért volna a pedagógia ellenmérge a művészetnek, afféle széruma, amely a poézis izgalmas, lázas, korlátokat szétütő hangulata ellen mintegy beoltja az embert?

Sajó Sándor költői pályája is megcáfolja azt a sokat hirtetett, a sajtóban szinte elkopatott álligazságot, hogy ez vagy az nem fejlődhetett ki igazi költői egyéniséggé, mert a géniuszt megölte benne az iskola poros levegője, prózai légköre, az iskolai étellel járó bürokratizmus, a konfereciák átkos unalma, amelyben az igazgatói jelentések áradata zuhanyként lehűti a költői lelket. Sajó Sándor, noha elsőrangú tanári egyéniség is, soha sem szívta magába az iskola levegőjéből azt, ami kiöli az isteni szikrát. S mi költészetének magas röptéből egy szemernyit sem érezzük az iskolának azt a levegőjét, amelyet porosnak, iskolásnak, sablonosnak emlegethetne a kritika.

Nem akarok szavakkal játszani, amikor azt mondom, hogy Sajó Sándor költeményeinek művészi értékét nem azért érzem át, mert a rokonlelket, a rokonérzést fedeztem fel benne, hiszen ez egy fajtája volna a részrehajlásnak és szuggerálásnak annak, hogy benne becsülöm a magyar faji érzés minden erejét, hazafiságának fájó, égbekiáltó jajjait, lelkem az ő lelkével vergődik, gyötrődik ezer poklon és keserven át és az ő szívvel pihen meg kedves, tiszta, de fülbemászó szerelmi költészetében és érette szemet húnnyok művészi követelményeknek, hanem, mert érzéseit a költészet nagy szuggesztív erejével tudta mintegy reám áthárítani.

Vele érezzük azt a két végtelenséget, mely költészetének mintegy kétős pólusa: az Istenit és a magyar fájdalmat. Vérünkkel árad szét az ő nagy magyar fájdalma, mely a buba és gyászba az önmardosó szégyen keserű könnyeseppjét oltja belé, az ő nagy önemészto szégyene, mely ölhet mindnyájunkat azért, hogy a harc elveszett és hogyan vészett el. Ez a bús büszkeség, mely az elkeseredés magas hőfokú régiójában akasztófa-humorra izzik át, anélkül, hogy nemességét és komolyveretű patináját egy-egy szempillanatra is elveszítene, s amely a szégyen és szomorúság közepett is azt diktálja lelkének, hogy áldja az Istent, hogy magyarnak született.

Párja ennek a hangulatnak, amikor a zordon kétségbeesés hangjait hallatja a bánat Szaharájában, a bönültak, csonkák bús hazájában, ahol nincs már élet, nincs föld, nincs ég, mindenség sincs, csak a semmi, egy jó van itt: itt nem lenni. A teljes lemondás, amely az előbbivel rokon, eleven, de vérlázító sikollyá változik át, mikor a könnyelműen mulató pesti bálterembe belérikoltja:

Hahó, legények, lányok  
Ti boldog cifra párok  
S ti mulatók mindannyian:  
Ti nem tudjátok, Erdélyben mi van?

Sajó poézisében forró a hang, amikor az elvesztett hazát siratja, fáj-lalja. Tüzes, szenvedélyes, magas régióban jár, noha bevezető szép költeményében, a *Muzsikaszóban*, mintegy a kötet elé írt önvallomásban, azt mondja:

Óh, nem vagyok én duhaj mulató,  
Csak bánatos fa, lombját hullató.

Az ő, mikor a szerelem édes berkeibe lép — dalolni.

A magyar dekadens lírai verizmusával szemben, Sajó szerelmi lírája az igazán emberissé finomodott és emelkedett szerelmi költészet, anélkül, hogy álszemérmessé és igaztalanná vélnék, anélkül, hogy lemondana a szerelem örök nagy mottóiról: a sejtetésről és a másikat legyőzni, lenyűgözni törekvéséről. De ez a nagy emberi szenvedély, amely Adyéknál minden fázisával a nyilvánosságra tör (amely helyett sokkal poétikusabb és hatásosabb is a sejtetés, avagy a tréfás pedzés), Sajónál, az ő szavával élve, a szemérem hermelinpalástjába burkolózik, halk titkos sóhajja, vágyó érzelmmé lesz, minden szétfolyó ellágyulás nélkül. Sajó szerelmi költészete egyenes ellentéte hazafias darabjainak, amelyekben az agresszív, harcos, életerős, tettekész egyén domborodik ki. Szerelme édes mélabú, mely — elkoptatott szóval élve — nem is vágyik a tetek mezejére.

— A mi szerelmünkben szárnyatlan a szándék, — éneklí — Mi lenne, ha jönnél? Mi, ha én megállnék? Jönnél, ha vinnélek, vinnélek, ha jönnél. Nincs szomorúbb érzés e játszott közönytől.

Pedig, amikor a fiatal leánytól az estszürkületben, a lámpagyújtás előtt, az esti csend vágyó, sejtő halk

magányában, avagy épp akkor, amikor lelke Tündérországba szálldos, megkérdi, hogy: mi van az eszedben — érezzük a szerelem minden melegét.

Mind a hazafiság, mind a szerelem érzése igazi egyéni változatban zeng Sajó lantjáról. Igazi alanyisággal mindent magára vonatkoztat, önnagán át fog fel:

Rózsá nincs, ha nem nekem nyit  
S nem nap, mely nem nekem ragyog  
Nélkülem semmi nincs a létben  
S a mindenség is halva van —  
Mert minden én vagyok magam.

A költő e vallomása egy igazi lírikus önvallomása, mert benne van a lírikus minden őszintesége és közvetlensége, hiszen az alanyi költészetben minden csak úgy szép, úgy zeng, úgy dalol igazán, ha a dal az enyém.

Sajó Sándor gazdag irodalmi és közéleti tevékenységében jelentékeny újabb állomása a *Muzsikaszó*, mely a szerzőnek újabb, 1920—24 között megjelent költeményeit tartalmazza.

Medveczky Károly.

**Betűország.** (A Kir. Magyar Egyetemi Nyomda ábécés könyve.)

Az idei szeptemberi könyvvásár kellemes meglepetéssel szolgált a legifjabb diáknemzedéknek. A budapesti Egyetemi Nyomda Tankönyvszerkesztő Bizottsága a fenti címen egy tartalmában és külső kiállításában megkapóan sikerült új ábécés könyvet tett közzé, mely hihetőleg erős versenytársa lesz a vele azonos cél érdekében készült munkáknak.

A jó tankönyv aránylag ritka jelenség. Nem azért, mintha a hozzáértésben szenvednénk hiányt, hanem inkább azért, mert a létrejöttéhez szükséges föltételek csak elvétve érvényesülnek a maguk teljességében. Ez a kivételektől gyéren cáfolt tapasztalat, sajnos, éppen azon a ponton érezteti hatását, ahol a legkárosabb: a népiskolai oktatás elemei fokán. Szó sincs róla, vannak itt is helyes pedagógiai elvek szerint egybeállított kézikönyveink, de olyannal, minő a szóbanforgó Betűország, mely a nevelő ismeretközlést, a tanítás sokszempontú fogásait ekkora unaloműző biztossággal továbbítaná, nem gyakran találkozunk.

Ennek a népiskolai új tanterv alapján készült ábécés könyvecske-nek előnyösen ható érdekessége,